

היבטים לשוניים ויקרא, תשף

דקדוקי קריאה והדרכה לקורא בפרשת ויקרא ובהפטרות ובראשון של צו

י וְאִם-מִן-הַצֵּאן: יש להקפיד על הפרדת התיבות

א טו וְנִמְצָה: בה"א ולא באל"ף¹

ב ב מִסְלֵתָהּ: הסמ"ך בקמ"ץ קטן. עַל כָּל-לְבַנְתָּהּ: טעם טפחא בתיבת עַל, יש להיזהר לא להדביק את הלמ"דים שבין התיבות הבאות אחריה

ב ה מִצָּה: דגש חזק בצד"י שלא יישמע מלשון מציאה בלשון עבר

ב ח וְהִקְרִיבָהּ וְהִגִּישָׁה: במלרע ובמפיק בה"א, הקורא במלעיל ללא מפיק משבש משמעות

ב יג עַל כָּל-קָרְבָּנֶיהָ: יש להיזהר בהטעמת התיבות שלא לצרף את המילה כָּל לתיבה שלפניה

ב יד גֵּרֶשׁ: ש"ן שמאלית וכן הוא בהמשך בפס' טז מִגְרָשָׁה

ג ג הַמִּכְסָּה: געיה בה"א והמ"ם בשווא נע לא בחטף פתח, כן הדבר גם בהמשך

ג יב וְאִם עֵז: כך צריכה להיות ההטעמה ולא כקורן ודומיו שם המילים מוקפות

ד ח עַל-הַקָּרֵב: היחיד שלא נאמר בו אֶת-הַקָּרֵב

ד י כַּאֲשֶׁר יוֹרֵם: הר"ש בפתח לא בקמץ. עַל מִזְבַּח הָעֹלָה: טעם טפחא בתיבת עַל

ד יג וְנִעְלָם: הע"ן בשווא נח וכן הדבר גם בהמשך

ד יז אֵת פְּנֵי הַפְּרֹכֶת: טעם טפחא בתיבת אֵת. בקורן ודומיו מוטעם בטעות אֵת מוקפת בניקוד סגול במקום טפחא-מרכא

ד כ וְעָשָׂה לְפָר: בזקף קטון ולא רביע כקורן ודומיו. יַעֲשֶׂה-לָּו: געיה ביו"ד, יש לקרוא בהעמדה קלה שם

ד כד וְשָׁחַט אֹתוֹ: ברביע ולא בזקף כקורן ודומיו

ד כו וְנִסְלַח לָו: הטעם לא נסוג אחור וכן הדבר בשאר המקומות

ד לא הוֹסֵר חֶלֶב: הטעם בסמ"ך, לא נסוג לה"א. מֵעַל זֶבַח: שתי התיבות מוטעמות במונח ואינן מוקפות כפי שמופיע בקורן ודומיו

ה ח עָרְפוֹ: הע"ן בקמץ קטן

ה ט יִמְצָה: הצד"י בצירי

ה יח שִׁגְגָתוֹ: הגימ"ל הראשונה בשווא נח על אף הקושי

ה כא בְּגִזְלֹ: במלרע. אֹו עָשָׂק אֶת-עַמִּיתוֹ: טעם טפחא בתיבת אֹו

ה כב וְכַחֵשׁ: טעם נסוג אחור לכ"ף. הח"ת בסגול, לא בצירי. לַחֲטָא: הח"ת בחטף לא בשווא נח

ה כג גִּזְלֹ: הז"ן בקמץ. עָשָׂק: הש"ן בקמץ. הַפְּקָד: הה"א בקמץ קטן

הפטרות ויקרא, ישעיהו מג-מד:

מג כג שָׁה: בצירי. בְּמִנְחָה: הבי"ת בשווא

מג כז פִּשְׁעוֹ: טעם נסוג אחור לפ"א

¹ ההבדל אינו במבטא המילה, אלא בכתיב ובשמעות, ועל הקורא והשומעים לתת את הדעת.

מג כח וְאַחֲלֵל: הו"ו בפתח לא בקמץ. שָׁרִי: טעם נסוג אחור לשי"ן
מד ב יַעֲזֹרֶךָ: העי"ן בשווא נח, הזי"ן בשווא נע ודגש חזק בכ"ף סופית
מד ג אָצֶק-מַיִם: הצד"י בקמץ קטן
מד ה אָנִי: במלעיל. וְזֶה יִקְרָא בְשֵׁם-יְעֻקֵּב: טעם טפחא בתיבת וְזֶה
מד ז וַיַּעֲרֹכֶה: העי"ן בשווא נח והרי"ש בשווא נע. וְאַתִּיּוֹת: הת"ו בחירק חסר ודגש חזק ביו"ד, יש לקרא: ואתי-יות
מד ח וְאַל-תִּרְהוּ: בה"א ולא באלף (אֶל-תִּפְחָדוּ וְאַל-תִּרְהוּ), הרי"ש בשווא נח
מד ט יַעֲרִי-פֶסֶל: העמדה קלה ביו"ד
מד יב מַעֲצָד: דל"ת בסוף התיבה ולא רי"ש. לֹא-שָׁתָה מַיִם: טעם נסוג אחור לשי"ן
מד יג נָטָה: טעם נסוג אחור לנ"ן. בְּשֹׁרֵד: שי"ן שמאלית. יִתְאַרְהוּ: הת"ו בקמץ גדול ² והאלף בחטף קמץ
מד יד לְכַרְת-לֹו: הרי"ש בקמץ קטן
מד טו וַיִּחַם: החי"ת בקמץ קטן. וְאַפָּה: טעם נסוג אחור לאל"ף. וַיִּסְגָּד-לְמוֹ: הגימ"ל בקמץ קטן
מד טז וַיִּשְׁבַּע: הוא"ו בשווא
מד יז וַיִּשְׁתַּחֲוּ וַיִּתְפַּלֵּל וַיֹּאמֶר: וא"ו החיבור בשווא
מד יט וְאַכֵּל: במלרע! פועל א.כ.ל ולא שם העצם
מד כ רַעָה: בעי"ן ולא באל"ף
מד כא זָכַר-אֱלֹהֵי: הכ"ף בקמץ קטן. עֲבָד-לִי: העמדה קלה בעי"ן
מד כב מִחִיתִי כְעֵב: כ' בקמץ לא בשווא. וְכַעֲנֵן: הו"ו בשווא הכ"ף בסגול המורה על מיודע ויש בה געיא להדגשת הסגול
מד כג רָצוּ: הרי"ש בקמץ קטן, דגש חזק בנ"ן ובמלרע!
ראשון של צו:
ו ב מוֹקֵדָה: אין מפיק בה"א. תּוֹקֵד בּוֹ: הטעם נסוג לת"ו
ו ג וּמְכַנְּסֵי-בֵד: העמדה קלה במ"ם
ו ה תּוֹקֵד-בּוֹ: העמדה קלה בת"ו
ו ח וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַ: בשאר מקומות: וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַה
ו יא יֹאכְלֶנָה: הכ"ף בשווא נע ולא בחטף כפי שמופיע בחלק מהספרים

א ט אִשָּׁה רִיחַ גִּיחוּחַ לִי דפי פרשת השבוע בר-אילן ויקרא תשף
ד"ר עובל שפט חוקר בפקולטה למשפטים באוניברסיטת בר אילן.
"אחד מרבה ואחד ממעט ובלבד שיכוון דעתו לשמים"

² כאן אין מקום לומר כי הת"ו בקמץ קטן, כי הוא מאמץ את צליל החטופה שלאחריה; כאן הוא במקום הפתח של בניין פיעל, הקמץ הוא "תשלום דגש" החטף-קמץ באל"ף הוא חריג. ובכלל לשיטתנו שאין קמץ קטן בהברה פתוחה אין מקום לכלל הזה הנוגע למלים כמו נְעָמִי שלשיטתנו הוא קמץ רחב, ולפי הכלל הזה הוא קטן.

פרשתנו פותחת בקורבן העולה או ליתר דיוק בתיאור האפשרויות השונות להקריב קורבן עולה. בפרשיות הראשונות נמנים מספר בעלי חיים שאפשר להביאם כקורבן "עולה": בקר, צאן ועוף. בהמשך הפרשה נזכרות מנחות שונות שאדם מקריב לה, וניכרת הקבלה בין הפסוק הפותח את פרשיות העולה: "אָדָם פִּי יִקְרִיב מִכֶּסֶת קֶרְבָן לַיהוָה" (ויקרא א, ב) לבין הפסוק הפותח את פרשיות המנחות: "וְנִפְשׁ פִּי תִקְרִיב קֶרְבָן מִנְחָה לַיהוָה" (ב, א) (שם ב:א). בשני הקטעים המקריב נזכר ראשונה, ולאחר מכן מפורט הקורבן שלו. כלומר, נראה שמדובר בקורבנות (עולה או מנחה) שמי שיוזם אותם הוא המקריב, אך הם אינם חובה.³

לאחר שהתורה מפרטת מה עולה על המזבח, נאמר על כל קורבנות העולה ועל חלק מהמנחות, שהקורבן הוא "אִשָּׁה רִיחַ גִּיחֹחַ לַיהוָה" (למשל, וי' א:ט). חז"ל ביארו בספרא שהביטוי "אִשָּׁה רִיחַ גִּיחֹחַ לַיהוָה" מתייחס לכוונה שצריכה להיות בעת הקרבת הקורבן: 'עולה' לשם עולה, 'אִשָּׁה', לשם אישים, 'ריח', לשם ריח, 'גיחוח' לשם נחת רוח, 'לה', לשם מי שעשה את העולם.

בדרשה הסמוכה יש הסבר מדוע התורה חוזרת על הביטוי "אִשָּׁה רִיחַ גִּיחֹחַ לַיהוָה" על כל קורבן וקורבן:

נאמר בעולת בהמה אִשָּׁה רִיחַ גִּיחֹחַ, בעולת העוף אִשָּׁה רִיחַ גִּיחֹחַ, במנח

אִשָּׁה רִיחַ גִּיחֹחַ, ללמד שאחד מרבה ואחד ממעט ובלבד שיכוין את דעתו לשמים.

כלומר, החזרה על הביטוי הזה בכל סוגי הקורבנות נועדה להדגיש את השוויון ביניהם. כל הקורבנות כשרים ורצויים כל עוד מתקיימת בהם הדרישה של הכוונה, שנלמדה בדרשה הקודמת מהפסוק "אִשָּׁה רִיחַ גִּיחֹחַ לַיהוָה".⁴

בתחילת הסוגיה החותמת את מסכת מנחות בתלמוד הבבלי, ר' זירא שואל על המשנה המצטטת את הדרשה: "מאי קראה?" כלומר, מהו הפסוק שממנו נלמד הכלל שאחד מרבה ואחד ממעט ובלבד שיכוון דעתו לשמים. בהמשך התלמוד מביא שני פסוקים מקהלת, אחד בשם רבי זירא ואחד בשם רב אדא בר אבהו כמקורות לכלל שמופיע במשנה. לכאורה, שאלת רבי זירא על המשנה חסרת פשר: הרי המשנה מצטטת דרשה על החזרה על הפסוק "אִשָּׁה רִיחַ גִּיחֹחַ לַיהוָה" בפירוט הקורבנות השונים. מדוע צריך ר' זירא פסוקים נוספים ללמוד את הכלל שבעצמו כבר נלמד מפסוק? נראה, לכן, שר' זירא מפרש את הדרשה במשנה אחרת מכפי שפירשנו.

לפי פירושנו, תכלית החזרה על הביטוי "אִשָּׁה רִיחַ גִּיחֹחַ לַיהוָה" בקורבנות השונים להשמיענו שהם שווים בעיני הקב"ה, כל עוד התלוותה להם הכוונה הראויה. לפי פירוש זה, את המילים "מרבה" ו"ממעט" יש לפרש כתיאור הערך של הקורבן: המקריב בהמה נקרא "מרבה", משום שהקורבן יקר יותר, ואילו המקריב מנחה נקרא "ממעט", משום שערכה זול יותר. אלא שאפשר לפרש את המילים הללו אחרת. אין הן רק תיאור הערך הכספי של הקורבן, אלא הן מבטאות גם את ערכו בעיני הקב"ה. האדם שהשקיע כסף רב יותר בקורבן נקרא "מרבה" גם בעיני הקב"ה, וזה שהביא קורבן זול נקרא "ממעט" כלפי הקב"ה.

החידוש של הדרשה לפי ההבנה הזאת הוא, שעל אף שיש פער בין מי ש"מרבה" למי ש"ממעט", העובדה שכיוונו דעתם לשמים מגשרת ומפצה עליו. אם אכן זאת ההבנה של הדרשה לפי ר' זירא, ברור מדוע הוא נזקק לפסוק נוסף כמקור לדרשה. הרי הפסוק "אִשָּׁה רִיחַ גִּיחֹחַ לַיהוָה" איננו אומר שעל אף שהקורבן איננו מהודר, הוא רצוי

³ ראו רשב"ם על וי' א:ב ד"ה "פִּי יִקְרִיב": "כשיתנדב קרבן, שאינו חובה בשביל הטא".

⁴ במשנה מנחות יג, יא מובא בכתב יד קויפמן נוסח קצר יותר של הדרשה: "נאמ' בעולת הבהמה אִשָּׁה רִיחַ גִּיחֹחַ במנחה אִשָּׁה רִיחַ גִּיחֹחַ ללמד שאחד מרבה ואחד ממעט ובלבד שיכוון את דעתו לשמים".

בעיני ה' בזכות הכוונה, אלא הוא מדגיש דווקא את השוויון של הקורבנות זה לזה.⁵ לכן רבי זירא מביא פסוק אחר: "מְתוּקָה שְׁנַת הָעֶבֶד אִם מְעַט וְאִם הַרְבֵּה יֹאכֵל" (קהלת ה, יא), שבו מודגש שאצל העובד, מקריב הקורבן, יש קורבן שהוא בבחינת "חרבה" וקורבן שהוא "מעט". לפי דרשת ר' זירא, יש הבדל בין קורבן המנחה לבין קורבן הבהמה, שכן הקורבן היקר הוא "חרבה" והקורבן הזול הוא "מעט", אך למרות זאת, העובד, מקריב הקורבנות, יכול לישון בשקט, שכן בכל מקרה הוא "יאכל", יקבל שכר על הקורבן שהקריב. הפרשנות הזו של הדרשה, שייחסנו אותה לר' זירא, תסייע לנו להבין מהלך נוסף שאנו מוצאים בספרות חז"ל, שיכול להיראות תמוה לאור הפרשנות הפשוטה שנתנו לדרשה. במספר מקורות חז"ל מרחיבים את העיקרון של "אחד מרבה ואחד ממעט" ומחילים אותו גם על מצוות לימוד תורה. כך למשל מסופר בבבלי (ברכות ה ע"ב) על השיחה שהייתה בין שני אמוראי ארץ ישראל ר' יוחנן ור' אלעזר:

רבי אלעזר חלש (חלה), על לגביה (נכנס אצלו) רבי יוחנן. חזא דהוה קא גני (ראה שהיה שוכב) בבית אפל, גלייה לדרעיה ונפל נהורא (גילה זרועו ונפל אור). חזייה דהוה קא בכי (ראה שבוכה) רבי אלעזר. אמר ליה: אמאי קא בכית? (מדוע בכית [א"ה]. בכית בארמית יכול להתפרש 'בוכה' בניקוד פְּכִית, כלומר הוא שאל למה הנך בוכה?) אי משום תורה דלא אפשת (אם משום תורה שלא הרבית) – שנינו: אחד המרבה ואחד הממעט ובלבד שיכוין לבו לשמים!⁶

בסיפור הזה ר' יוחנן מנסה לנחם את ר' אלעזר שאל לו להצטער שלא למד הרבה תורה משום "שאחד המרבה ואחד הממעט ובלבד שיכוין לבו לשמים". לכאורה, קשה להבין מדוע ר' יוחנן מיישם את העיקרון שלמדנו מהמשנה במנחות, בקשר לקורבנות, על לימוד תורה. הרי אין זה נכון שמי שמרבה בלימוד תורה שווה למי שממעט בלימוד, ושבעיני ה' אין חשיבות לעובדה אם אדם למד תורה הרבה או מעט. הרי שנינו במסכת אבות (ב, טז): "אם למדת תורה הרבה נותנים לך שכר הרבה". ככל שאדם לומד יותר תורה מובטח לו שכר גדול יותר, כיצד אם כן אפשר לנחם את רבי אלעזר שהכול תלוי בכונת האדם?

השאלה הזאת אכן קשה לאור המשמעות הפשוטה של הדרשה על הפסוק "אשה ריח ניחוח לה".⁷ אם המובן של הדרשה הוא השוויון של כל הקורבנות בעיני ה', כל עוד התלוותה להם הכוונה הראויה להקרבת הקורבן, לא ברור מדוע ר' יוחנן מדמה את עניין הקורבנות ללימוד התורה, שבו להספק יש תפקיד חשוב. אולם לאור פרשנות הדרשה לפי דברי ר' זירא, אין כאן קושי כלל, שהרי לפי הפרשנות הזו הדרשה מכירה בכך שיש בקורבנות גם "מרבה" ו"ממעט" בעיני ה'; שהבאת קורבן מהודר ויקר מובחרת יותר בעיני ה' מהבאת קורבן זול ועלוב. **א"ה**. אם כוונתו היא שעשיר המביא קרבן עלוב וְאֵת תְּפִיֶסָה וְאֵת תְּחוּלָהּ (מלאכי א, יג) הרי זו מדת קין שהקריב פסולת וקרבנו נדחה, ועל זה לא נאמר ואחד הממעט ולעומת זאת אם עניי יביא קרבן כזה (לא פסח וחולה) יתקבל ברצון. אך עדיין הכוונה היא זאת שקובעת. כן הדבר גם בלימוד תורה; טוב יותר ללמוד הרבה תורה מאשר ללמוד מעט תורה, אך אם אדם למד ככל יכולתו, והתכוון לשם שמייים, הרי שהכוונה קובעת גם כאן. הוא לא ייחשב כמי שהתרשל במצווה של לימוד תורה, ולא יעבור על "לא ימוש סֶפֶר תְּתוּרָה תִּזְהַר מִפִּיךָ".⁸

⁵ **א"ה**. אני מתקשה להבין מה לדעתו קושיית ר"ז. המשנה ומדרשי התנאים מראים איך התורה אומרת ריח ניחוח הן על קרבן יקר ביותר, והן על זול ביותר. מהשוואת הביטויים נראה בעליל לארץ שהם שווים. הנראה הוא שר"ז רצה מקרא מפורש ולא דיוק הנובע מהשוואה בין מקראות, אולי זו כוונת הרב הכותב.

⁶ בנוסף למקור המצוטט בהמשך ראו בבלי, ברכות יז ע"א.

⁷ הנוסח "מכוין לבו לשמים" מאפיין את התלמוד הבבלי. עם זאת לא נראה שיש פער גדול מבחינת המשמעות בין "מכוין דעתו לשמים" ל"מכוין לבו לשמים".

⁸ ראו פירוש הרב יוסף בכור שור לדב' זג. אמנם, עדיין יש שכר על לימוד תורה מרובה, מה שאין כן על קורבן מהודר, אך ההבדל נעוץ בכך שהריבוי במקרה של הקורבן הוא בשווי ובערך. גם המרבה וגם הממעט

ע"כ ד"ר שובל שפט

א"ה. יש לציין שמדובר בר' אלעזר בן פדת מבחירי תלמידי ר' יוחנן. הוא עלה מבבל ואיתי מתניתי טובא בידיה, כלומר היה בקי בברייתות בבליות רבות שלא היו ידועות לחכמי ארץ-ישראל. כאשר הושיבו אותו להיות תלמיד ראשי לפני ר' יוחנן כתחליף לריש לקיש, והיה מסייע לר"י בברייתות שבאמתחתו, ר"י דחה סיוע זה בטענה ואת אמרת תניא דמסייע לך, אטו לא ידענא דשפיר קאמינא? [אתה אומר לי שברייטא מסייעת אותי, האם איני יודע שאני אומר נכונה!], הביטוי של ר"י 'אי משום תורה דלא אפשת (אם משום תורה שלא הרבית) טעון ביאור. יתכן שר"א חשש שהוא הולך מהעולם לפני שהספיק ללמוד כדי סיפוקו. בנוסף לזה בהיותו בא"י היה עני מרוד. ע"י תלמוד בבלי כה א. בפועל ר"א החלים ממחלתו והאריך לחיות אחרי ר' יוחנן ואף אחרי ר' זירא שגם הוא עלה מבבל.

מחלקי המים על פרשת ויקרא תש"פ מאת אשר יובל

מים ראשונים⁹: פרק ד של ספר ויקרא פותח בכותרת הכללית "נפש כי תחטא" ומפרט בהמשך חטאים של אנשים ספציפיים: תחילה כהן גדול (כהן משיח) שחטא (פסוק ג), המשך במקרה המיוחד של בית דין (הגדול) שחטא (פסוק יג), לאחר מכן נשיא שהוא מלך שחטא (פסוק כב), ורק בסוף "האזרח הפשוט" (עם הארץ, פסוק כז). שלושה הראשונים ("הבכירים") נדונים בהרחבה במסכת הוריות שבסדר נזיקין. ללמדך, שראשי העם הם מקרה מיוחד. כבר זכינו לדון על שלושה מתוך ארבעה מקרים אלה: נפש כי תחטא, אשר נשיא יחטא, ואם כל עדת ישראל ישגו (בית הדין הגדול). בקשנו הפעם להשלים את הכהן המשיח, אך "קפץ" עלינו פירושו המיוחד של כלי יקר¹⁰ שדן באופן כולל בצירוף ארבעה מקרים אלה המייחד את פרק ד בספר ויקרא, פרשת ויקרא.¹¹

ויקרא פרק ד¹² א"ה. יש לי הסתייגות כללית מהשימוש בפרקים הנוצריים. כאן עדיף היה לציין שזו קריאת העולה החמישי.

וידבר ה' אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל לאמר נפש פי תחטא בשגגה מכל מצות ה' אשר לא תעשינה ועשה מאחת מהנה:
אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם והקריב על חטאתו אשר חטא פר בן בקר תמים לה' לחטאת: ... והוציא את כל הפר אל מחוץ למחנה אל מקום טהור אל שפך הדשן ושרף אתו על עצים באש על שפך הדשן ושרף.¹³

ואם כל עדת ישראל ישגו ונעלם דבר מעיני הקהל ועשו אחת מכל מצות ה' אשר לא תעשינה ואשמו: ונודעה החטאת אשר חטאו עליה והקריבו הקהל פר בן בקר לחטאת והביאו אתו לפני אהל מועד: ... ועשה לפר כאשר עשה לפר החטאת כן יעשה לו וכפר עליהם ונסלח להם: ... חטאת הקהל הוא:¹⁴

אשר נשיא יחטא ועשה אחת מכל מצות ה' אלהיו אשר לא תעשינה בשגגה ואשם: ... והביא את קרבנו שער עזים זכר תמים: ... וכפר עליו הכהן מחטאתו ונסלח לו.¹⁵

עושים פעולה אחת: מקריבים קורבן, אך ההבדל הוא בערכו. לעומת זאת. בלימוד תורה הריבוי הוא תוספת למה שעשה הממעט. הפעולה שלהם אינה דומה שכן האחד למד הרבה יותר מהאחר ולכן מקבלים על התוספת הזו שכר נוסף.

⁹ א"ה. לרוב יש גם 'מים אמצעיים' ו'מים אחרונים'. אבל הוא מתכוון למי שתייה הזי כל צמא לכו לפנים (שעירי נה, א) ולא למי נטילה.

¹⁰ הוא רבי שלמה אפרים מלונטשיץ ('איש לונטשיץ'), פולין לפני כחמש מאות שנה, תלמיד המהרש"ל.

¹¹ ויתרונו שכפרשן מאוחר הוא מסתמך על פירושים ומדרשים קודמים ונותן סקירה כללית ורחבה על הפרק.

¹² לאחר שבפרקים א ו-ב נדונים קרבנות עולה ונדבה לסוגיהם השונים, כפי שתשיג ידו של כל אחד ואחד, ופרק ג מוקדש לקרבן שלמים באפשרויותיו השונות שוב כפי אשר תשיג ידו, בא פרק ד לדון בקרבן חובה שבא על חטא, הוא קרבן חטאת. וכלשון רמב"ן בתחילת פרשת צו הבאה (שם הסדר שונה ומצטרף שם קרבן אשם): "היה הצווי בסדר ויקרא, עולה ומנחה וזבח השלמים והחטאת והאשם, כי בתחילה דיבר בקרבנות הנדבה, ואחרי כן בקרבנות החובה על חטא".

¹³ לאורך עשרה פסוקים מתואר אופן הקרבת פר החטאת של הכהן המשיח, אבל 'פרט קטן' אחד לא נזכר שם. מה הוא? א"ה. **מונתו תבואר בהמשך.**

¹⁴ זה הדין של בית דין הגדול שטעה ('יקני העדה') כאמור לעיל. כאן נזכר 'הפרט הקטן' שלא נזכר אצל הכהן המשיח.

¹⁵ גם כאן נזכר 'הפרט הקטן'.

וְאִם נֶפֶשׁ אַחַת תִּחְטָא בְשִׁגְגָה מֵעַם הָאָרֶץ בְּעִשְׂתָּהּ אַחַת מִמִּצְוֹת ה' אֲשֶׁר לֹא תַעֲשִׂינָהּ וְאִשָּׁם: ... וְהָיָא קִרְבָּנוּ שְׁעִירַת עִזִּים תְּמִימָה נִקְבָּה עַל חֲטָאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא: ... וְכִפֹּר עָלָיו הִכְהֵן וְנִסְלַח לוֹ: וְאִם כִּבְשֵׁי יִבִּיא קִרְבָּנוּ לְחֲטָאת נִקְבָּה תְּמִימָה יִבְיָאָנָה: ... וְכִפֹּר עָלָיו הִכְהֵן עַל חֲטָאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא וְנִסְלַח לוֹ: 16

כלי יקר על הפרק 17

"נפש כי תחטא". מצינו שלוש לשונות בחוטאים: כ"י, אס, אשר. ביחיד החוטא כתיב: "נפש כי תחטא", וברבים החוטאים נאמר: "ואם כל עדת ישראל ישגו" (פסוק ג) ובנשיא כתיב "אשר נשיא יחטא" (פסוק כב). 18. ואמרו המפרשים שלשון "כ"י" מורה יותר על ודאות מן לשון "אס". ולשון "אשר" מורה יותר על ודאות מן לשון "כ"י". 19. לפיכך, בחטא הרבים שהוא דבר שאינו מצוי שרבים יסכימו על החטא, לכך נאמר: "ואם כל עדת ישראל ישגו", שהוא מורה על הספק. וכן בכחן משוח נאמר: "אם הכהן המשוח יחטא", כי רחוק הוא ובלתי שכיח שהכהן המשוח או רבים יחטאו. אבל סתם יחיד בנקל יבוא לידי חטא, על כן נאמר: "נפש כי תחטא", שלשון "כ"י" מורה על דבר שקרוב לודאי שיהיה כן. 20. אבל הנשיא המתנשא לכל ראש ונוהג נשיאותו ברמה מתוך רום לבבו, ודאי יבוא לידי חטא. לכך נאמר: "אשר נשיא יחטא", כי לשון "אשר" מורה על דבר שודאי יהיה ואין בו ספק וכן תמצא בספר הזוהר וברבינו בחיי ובתולדות יצחק. 21.

וקשה לי על זה, אם כן למה נאמר: "ואם נפש אחת תחטא" (פסוק כז)? למה הזכיר אצל היחיד פעם לשון אס ופעם לשון כ"י? ועוד קשה, למה אמר "נפש אחת"? כי באומרו "נפש" ידענו שהיא אחת ולא שתיים. ואם דרך הכתוב לומר נפש אחת אם כן למה אמר נפש כי תחטא ולא אמר אחת. 22.

ונראה לומר שבנוהג שבעולם שכל יחיד החוטא בשגגה חוטא בדברים שהוא רואה רבים נכשלים ואינן נוהרים בדבר ההוא, על כן הוא טועה לומר שלא יקרהו עוון בדבר. ומיעוטא דמיעוטא הוא שיש לך איזה יחיד חוטא אף בדבר שאינו רואה רבים נכשלים בדבר ההוא והוא יחיד בדבר. וזה דבר שאינו שכיח ודעתו חיצונית. לכך נאמר: "ואם נפש אחת תחטא", רצה לומר שיהיה החוטא נפש אחת לבד ולא יהיה לו דמיון וחבר בין הבריות. זה דבר בלתי שכיח, על כן נאמר בו לשון "אס" המורה על הספק, כדרך שנאמר בכחן משוח ובסנהדרין. אבל כשאמר נפש כי תחטא לא הזכיר לשון "אחת" לפי שזה מדבר ביחיד החוטא בדברים שרואה שרבים אינן נוהרים בו, על כן הדבר שכיח וקרוב לודאי שגם הוא יכשל בו. לכך נאמר בו לשון "כ"י". 23. וכדמות ראייה לזה מה שאמר "ואם נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ", רצה לומר שהוא

16 נחתם הפרק בחטא של כל אדם מישראל, שיש לו שתי אפשרויות של קרבן ואי לכך נזכר הפרט הקטן כאן פעמיים.

17 פירוש כלי יקר (שבדינינו) על הפרק מתמקד בשני פסוקים: בפסוק ב: "נפש כי תחטא" שהוא מעין כותרת לכל הפרק, ובפסוק כ: "ונסלח להם" על הסליחה לבית הדין הגדול שהורה בשגגה.

18 הוא לא מציין כאן את "אס" של הכהן המשיח, אבל מתייחס לכך בהמשך דבריו. אולי יש כאן השמטת המעתיקים או המו"לים.

19 הסדר מהנדר / הספק, אל השכיח / הוודאי הוא: "אס" – לא שכיח, "כ"י" – שכיח יותר, "אשר" – וודאי או קרוב לוודאי.

20 יש כאן בעיה קטנה משום ש"כ"י" בנפש של יחיד נאמר בפסוק השני שבראש הפרק ואילו בהמשך דווקא כתוב: "ואם נפש אחת תחטא". לבעיה הזו יתייחס כלי יקר להלן.

21 באנגלית היינו אומרים It is bound to happen. "אשר" במובן של אישור וחיזוק – חזקה שיחטא. כוונת כלי יקר כאן היא לזוהר כרך ג (ויקרא) פרשת ויקרא דף כג עמוד א: "תני רבי יצחק מאי שנא בכל אתר דכתיב בהו ואם ... אם הכהן המשיח יחטא, ואם כל עדת ישראל ישגו והכא אשר נשיא יחטא ולא כתיב ואם נשיא יחטא? ... אלא אלן כהנייא לא משתכחי הכי בחטאה ... וכן ואם כל עדת ישראל ישגו תוהא הוא דכלהו ישתכחו בחובא ... אבל הכא אשר נשיא יחטא – ודאי. בגין דלביה גס ביה ועמא אזלין אבתריה ואתמנן תחותוי, ועל דא אשר נשיא יחטא". ה"אשר" של הנשיא הוא ההפך הגמור מה"אס" של הכהן והאדם הפשוט. אצלם זה "אס", אצלו זה "אשר" – ודאי. ראה דברי הזוהר שם בהרחבה. וכך מפרש גם ספורנו: "כי אמנם זה דבר מצוי שיחטא, כאמרו: וישמן ישרון ויבעט (דברים לב, טו)". השררה משחיתה.

22 האבחנה בין "כ"י" שהוא נוטה לחטוא ובין "אס" שנוטה פחות, היא בעייתית מעיר פירוש כלי יקר על הצעה עד כאן (במקור מהזוהר), שהרי לגבי "נפש תחטא" כתוב פעם "כ"י" – בראש הפרק, ופעם "אס" – בסופו אחרי שלושה הנכבדים. שאלתו הנוספת על תוספת המילה "אחת" שנוכרת ב"אס" ולא נזכרת ב"כ"י" היא כבר רמז להסבר שיבוא להלן. אך אנו נקדים כאן ונציע את ההסבר ש"נפש כי תחטא" שבראש הפרק היא כותרת כללית לכל ארבעה המקרים: כהן משיח, בית דין, נשיא וסתם אדם. ככותרת כללית, אכן "כ"י" – יש חשש סביר שמישהו יחטא, כמאמר קהלת ז כ: "כי אדם אין צדיק בְּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יִחְטָא" (לצד עשיית הטוב, ליווה לעתים החטא). אבל כשהתורה מפרטת ומגיעה למקרה הרביעי של האדם הפשוט היא אומרת: "אם תחטא". כמו הכהן המשיח ובית הדין הגדול. השווה התורה את שלושה מקרים אלה והבליטה לעומתם את הנשיא (המלך).

23 כלי יקר לא שעה להצעתנו והוא מציע ברמת היחיד שחוטא, את האבחנה אם זה חטא ש: "רבים נכשלים ואינן נוהרים" בו, כי כך נוהג "עם הארץ", ו"על כן הוא טועה לומר שלא יקרהו עוון בדבר". זה המקרה של "נפש כי תחטא". אבל המקרה של "ואם נפש אחת תחטא" הוא בחטא שאינו שכיח והחוטא הוא "יחיד בדבר" ... שאינו שכיח" ועושה זאת מדעת עצמו (מה שהוא מכנה

נבדל בחטא זה מן עם הארץ שאינו רואה אחרים עושים ועושה, אבל אצל לשון "כי" לא נאמר מעם הארץ.²⁴....²⁵

"ונסלח להם".²⁶ מה שלא נאמר לשון סליחה בכהן המשוח כדרך שהזכיר לשון סליחה בקהל ונשיא ויחיד, פירש הרמב"ן שלרוב מעלת הכהן לא יתכפר לגמרי, "כי מלאך יי עבאות הוא (מלאכי ב. ז.)" וגדול עווננו מנשוא עד שיתפלל ויתחנן לאלהיו.²⁷ ומהר"י אברבנאל כתב שמה שנאמר בחטאת הקהל ונסלח להם קאי על הכהן ועל הקהל וכוללם יחד, לפי ששניהם חטאו בדבר הוראה שהתירו האסור.²⁸ ולי נראה שלכך לא נאמר סליחה בכהן משוח, לפי שכל המחטיא הרבים חטא הרבים תלוי בו, ובכהן משוח נאמר: "אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם", פירש רש"י שחטאו אשמת העם הוא, שהם תלוין בו לכפר עליהם ונעשה מקולקל.²⁹ ויותר נכון לפרש לאשמת העם שהוא בכלל מחטיא הרבים, כי ממנו יראו וכן יעשו בקל וחומר. על כן לא נאמר בו "ונסלח לו", כי אף על פי שהקרבתן יספיק להסיר מעליו חטאו וסר עוונו, מכל מקום נשאר עדיין רושם חטא הרבים התלוי בו ולזה אין סליחה.³⁰ ואל תשיבני ממה שאמר לשון סליחה בנשיא החוטא, היינו לפי שאין למידן ממנו אחרים כלל ואדרבא תולין חטא בנשיאותו, לומר שבעבור שנהג נשיאותו ברמה על כן בא לידי חטא. כי הכל יודעין שגסות הרוח שבאדם מעבירו על דעת קונו ואם כן אין למידן ממנו החטא, ואדרבא שלמידן ממנו דרך התשובה כמו שנאמר: "אשר נשיא יחטא" פירש רש"י: "אשר נשיא יחטא - לשון אשרי, אשרי הדור שהנשיא שלו נותן לב להביא כפרה על שגגתו, קל וחומר שמתחרט על זדונותיו".³¹

"דעתו חיצונית". זה חטא פחות שכיח ולכן הוא ב"אס". במקרה זה גם הוסיפה התורה את המילה "אחת" לומר לך "שיהיה החוטא נפש אחת לבד ולא יהיה לו דמיון וחבר בין הבריות זה דבר בלתי שכיח, על כן נאמר בו לשון "אס" המורה על הספק".²⁴ כלי יקר נדרש גם לתוספת של "עם הארץ" כחטא של נפש "אס" שהוא לשיטתו חטא של יחיד שאינו מושפע ונגרר אחרי הרוב. תוספת זו קצת מקשה על פירושו, אבל הוא מציע להתמקד באות מ"ם: "מעם הארץ", לומר שבחטא זה החוטא נבדל מעם הארץ ועשה את החטא מדעתו שלו ושוב כלשונו: "ודעתו חיצונית".²⁵ בקטע זה שהשמטנו פונה כלי יקר לפירוש "בדרך הרמז" (דרשה מוסרית) ומתעכב גם על המילה "בשגגה" ומבחיין בין שגגת עם הארץ ובין תלמיד חכם ששגגתו נחשבת לו לזדון (אבות ד ג). ראה שם במקור.²⁶ כאן עובר כלי יקר לחצי השני של פירושו לפרק שלנו ונדרש לפסוק כ החותם את כפרת בית הדין: "ועשה לפר כאשר עשה לפר החטאת בן יעשה לו וכפר עליהם הכהן ונסלח להם". זה הפרט הקטן שהזכרנו לעיל כמה פעמים, הסליחה.²⁷ ראה פירוש רמב"ן בפרשתנו ויקרא פרק ד פסוק ב: "ולא הזכיר בחטאת כהן המשיח 'וכפר עליו ונסלח לו' כאשר הזכיר בשאר החוטאים בקהל ובנשיא ובהדיוט, אולי לרוב מעלתו לא יתכפר ונסלח לו לגמרי עד שיתפלל ויתחנן לאלהיו כי מלאך ה' צבאות הוא, וצריך להיותו נקי וטהור ידיים". ראה דברינו [בפסוקי חן ובקש דעת כי מלאך ה' צבאות](#) הוא בפרשת תצוה.²⁸ התורה מחברת בהוראת הדין בין הכהן הגדול ובית הדין בפסוקים בפרשת שופטים, דברים ז ח-יא: "כי יפלא ממה דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין ובין נגע לנגע דברי ריבת בשעריה וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך בו: ובאת אל הכהנים הלוים ואל המשפט אשר יהיה בימים ההם ודרשת והגידו לך את דבר המשפט וכו'". יש זהות בין הכהנים ובית הדין הגדול. מה שמחזק דעה זו של אברבנאל. ראה פירושי אבן עזרא והעמק דבר על הפסוקים שם.²⁹ תפקיד הכהונה הוא להיות הגורם המכפר והמרפא. אם המרפא והמכפר מתקלקל, מי יכפר על העם? "לאשמת העם" אין פירושו שבגלל העם חטא הכהן המשיח אלא ההפך, שבגלל חטאו אין כעת כפרה לאשמות של העם. "לאשמת העם" כתוצאה, לא כסיבה. ראה פירוש רש"י שכלי יקר מצטט, במקור ויקרא ד ג: "אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם - מדרשו אינו חייב אלא בהעלם דבר עם שגגת מעשה... ופשוטו לפי אגדה, כשכהן גדול חוטא, אשמת העם הוא זה, שהן תלוין בו לכפר עליהם ולהתפלל בעדם, ונעשה מקולקל". האגדה היא פשט הפסוק! אבל שים לב לקטע בדברי כלי יקר על "המחטיא את הרבים"! זה הרי עניין הרבה יותר חמור מחסר בכפרה! לכך הוא מתייחס בהמשך דבריו כשהוא מביא את הצעתו הוא.³⁰ כלי יקר צועד צעד גדול מעבר לפירושו הרך יחסית של רש"י. כהן גדול שחוטא הוא בבחינת "מחטיא את הרבים"! וזו אשמה כבדה ביותר שבעצם אין לה שום תקנה, ראה תוספתא יומא פרק ד הלכה יא: "וכל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה, שלא יהו תלמידיו יורדין לשאול והוא נוחל את העולם". ובגמרא יומא פז ע"א: "וכל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה - שלא יהא הוא בגן עדן ותלמידיו בגיהנם". אך דא עקא, האשמה כבדה זו כנגד הכהן המשיח דורשת הסבר (שיבוא בהמשך) במה הוא גרוע יותר משני "הבכירים" האחרים: מבית הדין ומהנשיא? עד שנגיע לדון בכך, נראה לנו להציע הסבר רך יותר משלנו מדוע לא נסלח לכהן המשיח. כפרת כהן משיח היא מיוחדת בכך שהכהן מכפר על עצמו. עבודת המקדש, כולל קרבנות חטאת ואשם, נמסרה לכהנים, אשר צריכים גם לאכול מהקרבת ואכילתם היא חלק מהכפרה: "כהנים אוכלים ובעלים מתכפרים" (ספרא שמיני פרשה א תחילת פרק ב סימן ד). כאשר הכהן המשיח, היינו הכהן הגדול (ראה תרגום אונקלוס לפסוק) חוטא, נמצאנו בסבך. אין מי שיקריב את קרבן החטאת חוץ ממנו עצמו (למה לא כהן אחר? שאלה). אי לכך הוא מקריב את קרבנו, אבל אין כאן סליחה וכפרה מלאים בבחינת "אין תבוש מתיר עצמו מבית האסורים" (ברכות ה ע"ב).

א"ה. יש לציין שקרבן זה אינו נאכל, גם חטאת הקדל אינה נאכלת. אבל קרבן הנשיא (המלך) נאכל.³¹ השלמנו את דברי רש"י עד סופם, דברים שלקוחים ממדרש ספרא על הפסוק ומירושלמי הוריות ג ג. ראה שם במקור שדברים אלה נאמרים ע"י רבן יוחנן בן זכאי שהיה לו מעמד של נשיא! לעצם הנושא, כלי יקר מעביר כאן קו הפרדה חד בין מעמד הכהונה ובין השלטון והשררה. בין הכהן המשיח והנשיא הוא המלך (משנה הוריות ג ג). מעמד הכהונה בא ממקום הקודש: "כי מלאך ה' צבאות הוא", השלטון הוא דבר חילוני ומראש אין ממנו ציפיות גדולות. העם מכיר את מנהיגיו ויוהרתם: "הכל יודעין שגסות הרוח שבאדם מעבירו על דעת קונו" ואי לכך "אין למידן ממנו החטא". עמך יודע לסנן (ראה דברינו [שררה](#) בפרשת קרח). ואדרבא, מוסיף כלי יקר, אם השלטון מודה על שגיאותיו הרי זה דבר מיוחד "שלמידן ממנו דרך התשובה"! ועדיין חסר לנו

ומה שנאמר לשון סליחה בפרשת "ואם כל עדת ישראל ישגו", ממה נפשך: אם הפרשה מדברת בעדה שלימה שחטאו כולם ממש, אז אין כאן מחטיאי הרבים שהרי כולם חטאו כאחד. ואם הפרשה מדברת בסנהדרין, כמו שלמדו מגזירה שוה דְעֵדָה - עֵדָה, אם כן העדה לא חטאו כלום, כי כבר צוה להם הקב"ה שישמעו בקול מוריהם. ואם המה חטאו ויורו המורים בטעות, אלה הצאן מה עשו? ואם כן אין כאן מחטיאי הרבים.³² ואם נפשך לומר שזה נקרא מחטיאי הרבים, נוכל לומר שלכך מסיים ואמר: "חטאת הקהל הוא" - לומר שאף על פי שנאמר "ונסלח להם" מכל מקום אין זה סליחה, שהרי חטאת הקהל הוא ואותו רושם נשאר קיים. וכאילו אמר שהכל נסלח להם, חוץ ממה שחטאת הקהל הוא - אותו חטא נשאר קיים. וכל זה אזהרה גדולה למורי הוראות ולגדולי ישראל שיהיו נזהרים במעשיהם ביותר "כי שגגת תלמוד עולה זדון", כי מה שהוא עושה בשוגג גורם שממנו יראו וכן יעשו במזיד כי לא ידעו ששגגה הוא להם.³³

שבת שלום ורפואה קרובה לבוא ע"כ מחלקי המים.

תן לחכם ויחכם-עוד

אנא שלחו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליוננו מופיע שם):

<http://www.ladaat.info/qilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה

<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&t=10317&p=272195#p272195>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באתר דרשו <http://www.dirshu.co.il/?p=140390>

אם אתה מתעניין

בהבטים הלשוניים של התורה

(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')

אתה מוזמן להרשם (בחנם)

לקבלת דוא"ל בגושיאים לשוניים

בכתובת: franklashon@gmail.com

☺ בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכותגים ☺

³² "הבכיר השלישי" - בית הדין הגדול. שם גם נאמר "ונסלח להם". מדוע להם יש סליחה? לכאורה הם דומים יותר לכהן מאשר למלך.

³² בשלב ראשון נראה שכלי יקר עושה כל מאמץ, בפלפול לא-קטן, להצדיק את הסליחה לבית דין שטעה. תחילה הוא מציע לקרוא את הפסוק כפשוטו, ולא כפי שחז"ל דרשו, ש"כל עדת ישראל ישגו", הוא אכן כל העם ולפיכך אין כאן החטאה של הרבים. הרבים חטאו בעצמם. וגם אם נדרוש ש"עדת ישראל" הוא בית הדין הגדול, עדיין ניתן לטעון שכיוון שמי שעושה עפ"י הוראת בית הדין הגדול - פטור מעונש (ראה משנה ראשונה במסכת הוריות, בדברינו [אם כל עדת ישראל ישגו](#)), הרי שבית הדין לא החטיא את הרבים. אבל נראה שכלי יקר לא משתכנע מהצעה זו והוא מציע אפשרות אחרת להסביר את "ונסלח להם" של בית הדין.

³³ כאן נראה שכלי יקר מפנה זרקור עצמי אל תלמידי החכמים ומורי ההוראה ומן הסתם לא מוציא עצמו מהם, תוך שהוא יוצר דרשה מיוחדת על הפסוק: "ונסלח להם... חטאת הקהל הוא". דרשה שהיא בניגוד גמור לפשט הפסוקים. אין בעצם סליחה לבית דין שטעה ולמורי הוראה שעשו שלא כהוגן, גם אם עשו בשגגה. אין למעשים כאלה סליחה גמורה, הרושם שהם הותירו "נשאר קיים"! שים לב לציטוט של "שגגת תלמוד" שמקורה במשנה אבות פרק ד משנה יג ומורחבת בגמרא בבא מציעא לג ע"ב: "דדריש רבי יהודה ברבי אלעאי: מאי דכתיב (ו) הִגֵּד לְעַמִּי פְשָׁעם וּלְבֵית יַעֲקֹב חַטָּאתָם (ישעיהו נח, א). הִגֵּד לְעַמִּי פְשָׁעם - אלו תלמידי חכמים, ששגגות נעשות להם כזדונות. ולבית יעקב חטאתם - אלו עמי הארץ, שזדונות נעשות להם כשגגות. והיינו דתנן, רבי יהודה אומר: הוי זהיר בתלמוד, ששגגת תלמוד עולה זדון". א"ה. נתעורר דיון, יותר 'כדאי' להיות תלמיד חכמים ששגגותיו הם זדונות, ויענש עליהם; או שמא עם הארץ שאפילו זדונותיו הם שגגות בעלמא. למסקנה, ברור שעדיף להיות תלמיד חכמים אע"פ שמוסיף מכאוב.